

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΠΥΡΟ Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ

Ἀνάτυπο

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ, τ. 31, τχ. 61 (Δεκέμβριος 2014)

Ἀθήνα 2015

Δημόσια Έκθεση για τόν ιστορικό Σπύρο Ι. Ασδραχά

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Σωματείου Ἐκδοτῶν Βιβλιοπωλῶν Ἑλλάδος καί τῆς Ὄργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς 2ης Ἐκθεσης Βιβλίου (Λευκάδα, Καλοκαίρι 2014), τήν ὁποία μᾶς ἀνακοίνωσε πρὶν λίγες ἐβδομάδες ὁ ἀγαπητός μας Γιώργος Λογοθέτης, γιά τήν ἀφιέρωση τῆς Ἐκθεσης στόν ἱστορικό Σπύρο Ι. Ασδραχά, ἦταν ἓνα ξάφνιασμα εὐπρόσδεκτο, καθὼς εἶχε ἤδη ἀποδειχθεῖ καί ἀποτελεσματικό, ἀφοῦ ὁ τιμώμενος δέχθηκε τήν ἀφιέρωση, ἀντίθετα μέ τήν ὡς τότε ἀπόφασή του νά ἀπορρίπτει παρόμοιες προτάσεις, ὅπως ἐκείνη τοῦ 2009 τῆς Ἐταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν γιά τήν ὀργάνωση Τιμητικοῦ Συμποσίου στή Λευκάδα καί στήν Ἀθήνα¹. Ἡ Ἐταιρεία βέβαια εἶχε βρεῖ ἄλλους ὅμοια οὐσιαστικούς τρόπους γιά νά τόν τιμήσει τό 2003, ἐκδίδοντας τό βιβλίο του *Πατριδογραφήματα*, μέ συγκεντρωμένες καί συμπληρωμένες τίς μελέτες του γιά τή Λευκάδα καί τήν Ἀκαρνανία. Ἀλλά σέ αὐτά θά ἀναφερθεῖ ὁ Δημήτρης Σπ. Τσερές.

Εἶναι λοιπόν αὐτονόητες οἱ εὐχαριστίες μας στούς ὀργανωτές αὐτῆς τῆς ἐκδήλωσης γιά νά τιμηθεῖ ὁ Σπύρος Ι. Ασδραχάς ἐν ζωῇ καί στόν τόπο του, ὅπου, γιά πέντε χρόνια τώρα, ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας του δέν τοῦ ἐπιτρέπει νά ἔρχεται παρόλο πού, μέ ὅποιους τρόπους μπορεῖ, ἐνημερώνεται γιά τά μεγάλα καί τά μικρότερα γεγονότα τῆς Λευκάδας καί ἐπικοινωνεῖ μέ ἀνθρώπους τῆς.

Ἐμεῖς πού δεχτήκαμε νά μιλήσουμε γιά τόν Σπύρο Ι. Ασδραχά καί τό ἔργο του, ὄχι χωρίς δισταγμούς, πού ὁμως δέν ἐπιτρέψαμε στούς ἑαυτούς μας οὔτε νά τοὺς ἐκφράσουμε, τό θεωροῦμε τιμή μας καθὼς νομίζουμε ὅτι εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἐν ζωῇ ἱστορικός τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, πού μέ τήν παρουσία του ἐξήντα χρόνια τώρα ὡς ἐρευνητής καί συγγραφέας, δάσκαλος καί ὑπεύθυνος διεύθυνσης ἐρευνῶν καί μεταπτυχιακῶν καί διδακτορικῶν σπουδῶν, σφράγισε, ὅσο λίγοι, τίς ἱστορικές σπουδές στόν τόπο μας, συνδέοντας τό ὄνομα καί τό ἔργο του μέ ὅλες σχεδόν τίς ἀνανεωτικές προσπάθειες καί τά διαπιστωμένα ἀποτελέσματά τους κατά τά τελευταῖα 40 χρόνια.

1. Κατά τά ἀπόδειπνα (ἕως βαθέως ὄρθρου) τοῦ ΙΔ' Συμποσίου τῆς Ἐταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν, *Οἱ ἀφανεῖς τῆς λευκαδίτικης ἱστορίας*, Λευκάδα, Γιορτές Λόγου καί Τέχνης, 3-5 Αὐγούστου 2009, μπροστά στό ξενοδοχεῖο *Νήρικος*.

Αναφορά στον Σπύρο Άσδραχά

Οί αναγκαστικά σύντομες αναφορές στη ζωή και τό έργο του έλπίζω ότι θα βοηθήσουν να γίνει περισσότερο κατανοητό τό περιεχόμενο αυτών τών ίσχυρισμών.

Γεννήθηκε στό Άργοστόλι τό 1933. Γονείς του ό Γιάννης Σπ. Άσδραχάς από τήν Περατιά Άκαρνανίας, δικηγόρος στη Λευκάδα, και ή Ρουμπίνα Κρητικού από τήν Κεφαλονιά. Άπό τούς δασκάλους του στη Δημοτική και τή Μέση Έκπαίδευση στη Λευκάδα θυμάται πολλούς, μέ πρώτο τόν φιλόλογο Πάνο Γ. Ροντογιάννη (1911-1996), τόν σπουδαιότερο ίστορικό τής Λευκάδας, στόν όποιο χρωστά και τήν τόσο πρῶμην γνωριμία του μέ τήν άρχαϊκή ύλη, καθώς, στά χρόνια τών γυμνασιακών και κυρίως τών πανεπιστημιακών του σπουδών, έργάστηκε παράλληλα μέ τόν Π. Γ. Ροντογιάννη στό Άρχαιοφυλακείο Λευκάδας και τή Δημόσια Βιβλιοθήκη και όπου άλλου φυλασσόταν χειρόγραφο ύλικό. Τά παράλληλα διαβάσματα, στά χρόνια πού φοιτοῦσε στό Γυμνάσιο, βιβλίων και περιοδικών από τήν οικογενειακή βιβλιοθήκη, τίς συλλογές δασκάλων, συγγενών, φίλων και γνωστών, τό ξεφύλλισμα και οί άγορές βιβλίων από τά λευκαδίτικα βιβλιοπωλεία του Νίκου Πανοθώμου Κατωπόδη και τών αδελφών Θανάση και Πάνου Ν. Τσιρίμπαση, αλλά και οί παραγγελίες και τά δώρα τών γονέων, συγγενών και φίλων από τά άθιναϊκά βιβλιοπωλεία του έδωσαν τή δυνατότητα να μάθει πολλά και κυρίως μέ ένα δικής του επινόησης σύστημα αντικουλούρας να βρει τρόπους να τοποθετεί τίς κατακτώμενες και αποδεκτές γι' αυτόν γνώσεις σε βέβαια και λειτουργικά σχήματα και συντεταγμένες, μέ αποδοχές, συνδέσεις, άποτιμήσεις και άπορρίψεις όσων διάβαζε².

Φοίτησε και πήρε πτυχίο Ίστορίας και Άρχαιολογίας από τή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών. Άρχισε τό 1954, στα 21 του χρόνια και 60 άκριβώς χρόνια από σήμερα, να δημοσιεύει μελέτες βασισμένες στην έπεξεργασία του άρχαϊκού ύλικου πού μελέτησε στη Λευκάδα. Ο τίτλος τής πρώτης μελέτης του είναι έμβληματικός: «Άρματολοι και κλέφτες στη Λευκάδα». Μέ 10 μελέτες πού θα δημοσιεύσει ως τό 1965, στόν ίδιο θεματικό κύκλο, θα άναδειχτεί ό πρώτος μελετητής τής πρωτόγονης επανάστασης, πριν από τή διατύπωση τής σχετικής θεωρίας, και θα αλλάξει έντελως τούς όρους κατανόησης ενός τόσο κεντρικού θέματος τής νεοελληνικής ίστορίας, τούς κλέφτες και τούς άρματολούς. Μετριοῦνται στα δάχτυλα όσοι κατάλαβαν κάτι από αυτά ως τή Μεταπολίτευση. Πάντως τό 1960 ό Κωνσταντίνος Θ. Δημαράς (1904-1992), συνιδρυτής του Βασιλικού (Έθνικοῦ) Ίδρυματος Έρευνών και έμπνευστής του Κέντρου Νεοελληνικών Έρευνών, τόν προσλαμβάνει βοηθό έρευνας στην πρώτη πεντάδα τών συνεργατών του, βρίσκοντας τρόπους να παρακαμφθούν ή «φακελωμένη» άριστερή οργανωμένη μαθητική του δράση και ή συνεργασία μέ τό περιοδικό τής Άριστεράς *Επιθεώρη-*

2. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Συνέντευξη μέ τόν Σπύρο Άσδραχά», π. *Διαβάζω*, τχ. 61, 26 Ίανουαρίου 1983, σ. 80-83 [= Σπύρος Ι. Άσδραχάς, *Σχόλια*, Άθήνα 1993, σ. 195-200].

Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, Δημόσια έκθεση για τόν ιστορικό Σπ. Άσδραχά

ση *Τέχνης*³, πού δέν σταμάτησε ὡς τό 1965, ὁπότε παραιτεῖται καί φεύγει μέ ὑποτροφία τοῦ ΙΚΥ στό Παρίσι γιά μεταπτυχιακές σπουδές. Στά πέντε χρόνια τῆς θητείας του στό Ἰδρυμα Ἐρευνῶν ἢ Λευκάδα γίνεται προορισμός ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν καί ὁ Ἄσδραχάς θά ὀδηγήσει ἐδῶ δεκάδα ἐρευνητῶν τῆς γενιάς του, πού θά δημοσιεύσουν μελέτες κυρίως στό περιοδικό *Νέον Ἀθήναιον* (1955-1965) ἢ θά συντάξουν διδακτορικές διατριβές γιά νομικά θέματα⁴.

Τά πέντε χρόνια στό Ἰδρυμα Ἐρευνῶν φαίνεται ὅτι ἦταν γόνιμα καί γιά τή συμπλήρωση τῆς κατάρτισής του καί γιά τήν ἐτοιμασία σημαντικῶν του δημοσιευμάτων μέ ἐρευνες στά ἑπτανησιακά ἀρχεῖα, φυσικά καί στά ἀθηναϊκά, καθώς καί μέ ἀτέλειωτα διαβάσματα καί ἀποδελτιώσεις ἐκδομένων πηγῶν κάθε λογῆς. «Θήτεψα σέ ἀποφασιστικές χρονικές στιγμές σέ ἓνα κλίμα πού ἐμψύχωνε ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς καί τό κατεύθυνε»⁵. Πολλές ἀπό τίς μελέτες του ἀνήκουν στό χῶρο τῆς πολιτισμικῆς ἱστορίας, παρόλο πού ἀπό πολύ νωρίς εἶχε ἀποφασίσει νά ἀσχοληθεῖ μέ τήν οἰκονομική ἱστορία καί συγκροτοῦσε τούς ἐρευνητικούς φακέλους γιά τή διατριβή του: «Τά πανηγύρια τῆς Τουρκοκρατίας» καί ἐναλλακτικά «Ἡ Πάτμος ἀνάμεσα στήν Ἀδριατική καί τήν Ἀνατολική Μεσόγειο τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰῶνα σύμφωνα μέ τά ἐμπορικά κατάστιχα τοῦ Ποθητοῦ Ξένου», αὐτή πού τελικά ἐκπύλησε καί ὑποστήριξε στό Παρίσι τό 1972.

Ἄν ξεχώριζα κάποιον ἰδιαιτέρο χαρακτηριστικό στό ἔργο του θά ἦταν ἡ πολιτισμική παράμετρος πού διαπερνᾷ ὅλες του σχεδόν τίς προσεγγίσεις. Ἡ οἰκονομική ἱστορία συνοδεύεται ἀπό τά ἐρωτήματα τῆς βίωσης καί τῆς δεξίωσης τοῦ οἰκονομικοῦ καί συνδέεται μέ τήν ἱστορία τῶν νοοτροπιῶν, προκειμένου οἱ προσεγγίσεις του νά ἀποκτήσουν παραδειγματική ἐμβέλεια. Φυσικά ὑπάρχουν καί τά σημαντικά του μελετήματα πού ἐντάσσονται ὁλόκληρα στήν πολιτισμική ἱστορία. Θυμίζω τίς μελέτες του γιά τόν Κάλβο ἢ τήν Ἰόνια Ἀκαδημία, ἔστω καί ἂν ὁ ἴδιος δηλώνει ὅτι δέν ἔγινε συστηματικός ἱστορικός τῆς παιδείας, τοῦ πολιτισμοῦ.

Στό Παρίσι οἱ σπουδές του ἦταν προγραμματισμένες γιά «τρία χρόνια πού γίνανε [λόγω τῆς Δικτατορίας] μιᾶ ζωῆ. Ἐκεῖ εἶδα καί ἄκουσα ἀνθρώπους πού τούς εἶχα γνωρίσει ἀπό τό παράθυρο [στόν κόσμο] πού μᾶς ἀνοίξε ὁ Δημαρᾶς». Ὁ Νίκος Γ. Σβορώνος (1911-1989) εἶναι ὁ πρῶτος δάσκαλος⁶. Πιο κοντά πρέπει

3. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Ἱστορία καί Φιλολογία [στήν Ἐπιθεώρηση *Τέχνης*]: οἱ κριτικές ἀποτιμήσεις τους», *Ἐπιστημονικό Συμπόσιο, «Ἐπιθεώρηση Τέχνης»: μιᾶ κρίσιμη δωδεκαετία*, 29-30 Μαρτίου 1996, Ἀθήνα, Ἐταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καί Γενικῆς Παιδείας, 1997, σ. 211, 216-219, 221-229 (ἀρ. 18, 20, 21, 22, 24, 26, 29, 30, 32-36, 38-39, 41-42, 45-46, 50, 55-56, 60-65, 70-72, 78-80, 82-83, 85).

4. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Ἐπισκόπηση τῶν λευκαδικῶν μελετῶν», *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνoῦς Πανιοῖου Συνεδρίου, Ζάκυνθος*, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997, τ. Α', Θεσσαλονίκη 2000, σ. 375.

5. «Συνέντευξη μέ τόν Σπύρο Ἄσδραχά», ὁ.π., σ. 84 [= *Σχόλια*, σ. 201].

6. στό ἴδιο, σ. 83 [= *Σχόλια*, σ. 200].

Αναφορά στον Σπύρο Ασδραχά

νά ήταν στον Ίταλογάλλο Ruggiero Romano (1923-2002). Οί σπουδές πρώτα· και από τό 1967 βοηθός έρευνας στην École Pratique. Από τό 1974 μέ ανάθεση διδασκαλίας στην Ίδια Σχολή και στό Πανεπιστήμιο τής Σορβόνης Paris IV. Από τό 1982 έπισκέπτης καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Paris I. Στά σεμινάρια, πού θά συνεχιστούν ώς τό 1995, και στην Αθήνα ώς τό 2007, οί μαθητές πολλοί. Από αυτούς 144 άξιώθηκαν μεταπτυχιακό δίπλωμα και 53 διδακτορικό⁷.

Από τό 1977 μοιράζει τό χρόνο του στην Αθήνα και στό Παρίσι: διευθυντής Έρευνών στό πρόγραμμα Ίστορίας τής Έθνικης Τράπεζας (1977-1991), μέλος του Δ.Σ. του Ίδρύματος Έρευνας και Παιδείας τής Έμπορικης Τράπεζας (1987-1991), μέλος τής Έπιτροπής του Ίστορικού Αρχείου Έλληνικης Νεολαίας τής Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (1983-2011), συνιδρυτής μέ τόν Φίλιππο Ήλιού (1931-2004) και τόν Βασίλη Παναγιωτόπουλο του περιοδικού *Τά Ίστορικά* τό 1983, αντιπρόεδρος τής Διοικούσας Έπιτροπής του Ίονίου Πανεπιστημίου από τήν ίδρυση του (1985-1990) μέ όραματισμούς, σχέδια και κάποιες πραγματώσεις για ένα νέο και διαφορετικό Πανεπιστήμιο. Τό 1988 εκλέγεται διευθυντής Έρευνών στό Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών του Έθνικου Ίδρύματος Έρευνών, από όπου θά άφυπρητήσει τό 2001, θά όνομασθει Όμότιμος Διευθυντής Έρευνών και θά συνεχίσει τό έβδομαδιαίο σεμινάριό του, πού είχε άρχίσει τό 1994, ώς τό 2007.

Στό πλαίσιο τών προγραμμάτων, πλήθος είναι οί έρευνες πού ανατέθηκαν και παρακολούθηθηκαν από τόν Σπύρο Ασδραχά, ώς τή δημοσίευση τών μελετών πού προέκυψαν από αυτές, σε περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων και ώς βιβλία σειρών πού συνδιεύθυνε.

Για τά συνέδρια Ίστορίας τών δεκαετιών 1980, 1990 και 2000, ιδιαίτερα τής πρώτης, πού ήταν ή χρυσή δεκαετία για τίς ιστορικές σπουδές, μπορούμε να σημειώσουμε ότι οργανώθηκαν 10 τουλάχιστον μεγάλα θεματικά διεθνή συνέδρια και στα περισσότερα είχε ρόλο έμπνευστή, από τό Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών, τό Ίστορικό Αρχείο Έλληνικης Νεολαίας, τήν Έταιρεία Μελέτης Νέου Έλληνισμού – περιοδικό *Μνήμων*. Στο ίδιο κλίμα και μέ τή δική του έμπνευση ή Έταιρεία Λευκαδικών Μελετών όργάνωσε τό 1993 στή Λευκάδα τό Δ' Έπτανησιακό Συνέδριο, *Από τήν τοπική ιστορία στή συνολική: τό παράδειγμα τής Λευκάδας, 15ος-19ος αι* και τό 2002 τό Ζ' Πανιώνιο Συνέδριο, του όποιου ήταν πρόεδρος, πού θεωρήθηκε παράδειγμα για τή μετάβαση από ένα άχανές και χωρίς δομή και στόχους περιφερειακό συνέδριο σε ένα έπιμερισμένο θεματικά συνέδριο ειδικών έπτανησιολόγων, μέ συγκεκριμένες στοχεύσεις και αίτούμενα τών έπτανησιακών σπουδών, σε έπιλεγμένες κάθε φορά θεματικές ένότητες. Από τό 1996 ώς τό 2010 ή Ίδια Έταιρεία, σε συνεργασία μέ τό Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λευκάδας, όργά-

7. «Συνορίτες και κοινωνοί 1974-2007», Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Βίωση και καταγραφή του οικονομικού. Η μαρτυρία τής άπομνημόνευσης. Κύκλος σεμιναρίων*, Έκδοτική φροντίδα: Έυτυχία Λιάτα - Άννα Ματθαίου - Πόπη Πολέμη, Αθήνα, ΙΝΕ-ΕΠΕ, 2007, σ. 247-254.

Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, Δημόσια Έκθεση για τόν ιστορικό Σπ. Άσδραχά

νωσε, στό πλαίσιο τῶν Γιορτῶν Λόγου καί Τέχνης, 15 συμπόσια τοπικῆς ἱστορίας. Ὅλων ἐκδόθηκαν τά *Πρακτικά*.

Ἀπαραίτητη, κι ἄς εἶναι λίγο κουραστική, εἶναι ἡ ἀπαρίθμηση τῶν 15 βιβλίων πού ἀξιώθηκε νά ἐκδώσει. Βιβλία αὐτοτελῆ ἀλλά καί συναγωγές μελετῶν καί ἄρθρων μέ συμπληρώσεις καί ἐπεκτάσεις ἀπό τίς ἑκατοντάδες μελέτες καί ἄρθρα πού δημοσίευσε σέ περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων καί συλλογικούς τόμους. Βιβλία ἀναφορᾶς γιά τίς νεοελληνικές σπουδές.

1. Μακρυγιάννη *Ἀπομνημονεύματα*, εἰσαγωγή-σχόλια (1957).
2. *Βιβλιογραφία μονοφύλλων ἀπό τό Ἀρχαιοφυλακεῖον Λευκάδος 1800-1863*, μέ τόν Βασίλη Παναγιωτόπουλο (1966).
3. *Μηχανισμοί τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στήν Τουρκοκρατία, 15ος-16ος αἰ.* (1976).
4. *Ἡ οἰκονομική δομή τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, 15ος-19ος αἰ.*, Εἰσαγωγή, ἐπιλογή καί μετάφραση ἄρθρων (1979).
5. *Ἑλληνική οἰκονομία καί κοινωνία, ιθ'-ιθ' αἰ.: ὑποθέσεις καί προσεγγίσεις* (1982).
6. *Ἱστορική ἔρευνα καί ἱστορική παιδεία* (1982).
7. Γεώργιος Τυπάλδος-Ἰακωβάτος, *Ἱστορία τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας*, Ἔκδοση, εἰσαγωγή, σχόλια (1982).
8. *Ζητήματα ἱστορίας* (1983).
9. *Οἰκονομία καί νοοτροπίες* (1988).
10. *Σχόλια* (1993).
11. *Ἱστορικά ἀπεικάσματα* (1995).
12. *Πατριδογραφήματα* (2003).
13. *Ἑλληνική Οἰκονομική Ἱστορία, ιε'-ιθ' αἰ.* (2003).
14. *Βίωση καί καταγραφή τοῦ οἰκονομικοῦ* (2007).
15. *Υπομνήσεις. Ἱστορικά σημειώματα* (2014).

Γιά τό τελευταῖο φετινό βιβλίο θά ποῦμε λίγα λόγια ἀντί γιά τή λεπτομερῆ του παρουσίαση. Περιέχει 46 ἄρθρα τοῦ Σπύρου Ι. Άσδραχά πού δημοσιεύτηκαν σέ κυριακάτικα φύλλα τῆς ἐφημερίδας *Ἡ Καθημερινή*, ἀπό τίς 28 Ἰουνίου 2009 ὡς τίς 16 Σεπτεμβρίου 2012, μέ μία ἐντυπωσιακή σχετική εἰκόνα σέ κάθε δημοσίευση. Τό βιβλίο ἐκδόθηκε ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο Θεμέλιο σέ 239 σελίδες μέ εὔρετήριο καί πίνακα πρῶτων δημοσιεύσεων. Τό ἐπιμελήθηκαν ἐπιστημονικά ἡ Εὐτυχία Λιάτα, ἡ Ἄννα Ματθαίου, ἡ Πόπη Πολέμη καί ἡ Ἀγγελική Χριστοδοῦλου. Ἡ Ἄννα Μαλικιώση εἶχε τήν τυπογραφική ἐπιμέλεια. Τό ἕνα τρίτο τῶν κειμένων μποροῦν νά θεωρηθοῦν αὐτοτελῆ, χωρίς συνέχεια, παρόλο πού παρατηροῦνται κάποιες συγγένειες μέ ἄλλα. Τά δύο τρίτα τῶν κειμένων ἀρθρώνονται ἄττυπα σέ ὀκτώ θεματικές συστάδες, πού ἀπλώνονται ἀπό δύο μέχρι ὀκτώ κείμενα, σχεδόν πάντα δημοσιευμένα διαδοχικά. Ὁ συγγραφέας ἀρκετές φορές σημειώνει ἡ ὑπαινίσσεται ἕνα σημαντικό γεγονός τῆς ἐπικαιρότητας πού στάθηκε ἀφορμή γιά τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος. Ἀλλά μέχρι ἐκεῖ ἡ αὐστηρή ἐπαγγελματική του δεοντολογία

Άναφορά στον Σπύρο Άσδραχά

δέν του έπιτρέπει ούτε αναχρονισμούς ούτε εύκολους παραλληλισμούς και υπονοούμενα.

Δέν έχουμε να κάνουμε μέ συναγωγή κειμένων πού θυμίζει τόν τύπο τών *Ήτάκτων* του Άδαμαντίου Κοραΐ, δηλαδή ταχτοποίηση και αξιοποίηση μέ τή δημοσίευση τών υπολοίπων του έρευνητικού αρχείου ενός λογίου, προκειμένου να μήν μείνουν κατάλοιπα, αλλά περιπτώσεις έπιλεγμένων από τόν συγγραφέα μαρτυριών, πού δέχτηκαν ιστοριογραφικές έπεξεργασίες, χωρίς άμεσο σκοπό δημοσίευσης και έμειναν στό πίσω μέρος του μυαλού του και τής φοβερής μνήμης του και ανακλήθηκαν όσες φορές χρειάστηκε για να δεχθούν νέες έπεξεργασίες και να συνδυαστούν μέ νέες ανακαλύψεις μαρτυριών ή ιστοριογραφικών προσεγγίσεων άλλων, από τά άπέραντα διαβάσματα μιάς ζωής. Όλα αυτά, περισσότερο θησαυρισματα μνήμης παρά σημειώσεων και γραπτών έπεξεργασιών, πού μπορούσαν εύκολα να ανακληθούν και να τεκμηριωθούν από τά πρόχειρα βιβλία τής βιβλιοθήκης και από τό έργαστήριο του λογίου.

Ό χώρος είναι συχνά ή ύπαιθρος και οι άνθρωποι της, μέ τόν άγώνα τής έπιβίωσης τών κατακτημένων, τών απόκληρων, τών καθημαγμένων τής γής, τών ανθρώπων τής πρωτόγονης επανάστασης, τών αυθεντιών τής έπίδειξης και του μεγαλείου και τών ενδιάμεσων άγροτικών και αστικών υποκειμένων, πού έζησαν μέ έπάρεκτα κάλυψης τών αναγκών τους. Συχνά έμφανίζεται ή άγορά μέ τή λειτουργία, τίς ρυθμίσεις, τή διακίνηση τών αγαθών και τό πανηγύρι. Η βιοτεχνία τής πόλης και τό σπίτι μέ τήν οίκοτεχνία, τήν παρασκευή του φαγητού, τήν έπίπλωση, τόν έγχώριο και τόν εισαγόμενο έξοπλισμό. Οι άνθρωποι μέ τά ένδύματα και τά κοσμήματα. Άλλα κείμενα προσεγγίζουν ιδεολογίες, βιώσεις, νοοτροπίες και αναμετρούν τίς συμβολές κάποιων πού συνέβαλαν ξεχωριστά στή χάραξή τους. Θα έλεγα γενικεύοντας ότι τό βιβλίο είναι μεστός καρπός τής κατανοητικής προσπάθειας του ιστορικού, πού ύπηρετήσε και άνένδειξε έξηγητικά σχήματα και μηχανισμούς τής ιστορικής πορείας, στον μεγάλο και στον μεσαίο ιστορικό χρόνο, και τώρα δανείζεται κάτι από του ανθρώπολόγου τήν άρματωσιά και τους ρυθμούς και προσπαθει να αποκωδικοποιήσει όσα από τά σημαινόμενα τών μαρτυριών έμειναν άπροσπέλαστα στην ως τώρα έρευνητική προσπάθεια.

Κι έμεις «πού τόν ύμνοϋμε, μέ καρδιά αναμμένη»⁸, νιώθουμε εύγνωμοσύνη γιατί ύπηρεξε και ύπάρχει ο Σπύρος Ι. Άσδραχάς. Γιατί καλλιέργησε τά ταλέντα πού ή φύση «δίνει μοναχά στα διαλεχτά παιδιά της»⁹, για να φθάσει σε ύψηλά έπίπεδα πνευματικής καλλιέργειας, προσδιορισμένης κοινωνικής συνείδησης και σεβασμού τών άγραφων κανόνων του επαγγέλματος του ιστορικού. Γιατί κατόρθωσε να συγκεντρώσει και να κατανοήσει τίς ιστορικές πηγές και να θέσει τά

8. Άγγελος Σικελιανός, «Παλαμάς», *Ληρικός βίος*, τ. Ε', Έπιμέλεια: Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα 1968, σ. 21.

9. Πάνος Γ. Ροντογιάννης, «Στόν άδελφό μου...», *Ποήματα*, Αθήνα 1995, σ. 28.

Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, Δημόσια Έκθεση για τόν Ιστορικό Σπ. Άσδραχά

έρωτήματα του Ιστορικού στίς μαρτυρίες, για νά πάρει τίς απαντήσεις πού θά μπορούσαν νά του δώσουν, για νά τίς χρησιμοποιήσει στίς μελέτες πού σχεδίασε και πάντως στίς ισόβιες έρευνητικές του άπορίες, για νά μπορεί νά προχωρή στίς έπόμενες ή «εύθύς του κόσμου τών συναδέλφων και τών μαθητῶν νά τίς χαρίσει»¹⁰, μέ τήν έλπίδα νά πάνε τά πράγματα πιό πέρα άπό τά δικά του όρια.

Η Λευκάδα για τόν Σπύρο Ι. Άσδραχά δέν ήταν και δέν είναι ιστορικό του εργαστήριο, όπως ήταν για τόν Σβορώνο¹¹ και λιγότερο για τόν Ροντογιάννη, παρόλο πού γνωρίζει τί σημαίνει ή βαθιά γνώση ενός τόπου, τών ανθρώπων του και τής ιστορικής τους περιπέτειας, γι' αυτό προσπάθησε νά τήν άποκτήσει. Γι' αυτόν ο Ιστορικός, για κάθε φαινόμενο ή γεγονός πού καταπιάνεται, ξεκινά άπό τίς πηγές και εξετάζει τίς μαρτυρίες καθώς έπιμένει νά λέει «είμαι αντίθετος του ξωλου θεωρητικού λόγου»... «Έπιμένω νά λέω ότι ο Ιστορικός είναι κατ' έξοχήν ένας έμπειριστής· δουλεύει μέ "ρεάλια" και όποσδήποτε ο Ιστορικός»... «άποβλέπει μέσα άπό συγκεκριμένα παραδείγματα νά έπιτυγχάνει τό μέγιστο δυνατό τών διασταυρώσεων διαφορετικῶν σκεπτικῶν, θά έλεγα άκόμα, διαφορετικῶν ευαισθησιῶν ενόψει μιᾶς κατανόησης τών πραγμάτων και μιᾶς αυτοκατανόησης»¹².

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης

10. Πβ. Διονύσιος Σολωμός, «Οί έλεύθεροι πολιορκημένοι», Σχεδίασμα Γ'1, στ. 11, *Άπαντα*, τ. Α', *Ποιήματα*, Έπιμέλεια-σημειώσεις: Λίνος Πολίτης, Άθήνα 2^η1961, σ. 238.

11. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Η τοπική ιστορία και ο Πάνος Γ. Ροντογιάννης (1911-1996), Ο Νίκος Σβορώνος (1911-1989) και ή κληρονομιά του», *Πρακτικά Έ Συμποσίου. Σταθμοί στην πορεία της Λευκάδας τόν 20ό αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 3-5 Αυγούστου 2000, Άθήνα, Έταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν, 2001, σ. 171· Σπύρος Ι. Άσδραχάς, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Η Λευκάδα και οί ιστορικοί της: γενική σκιαγραφία», *Πρακτικά του Συνεδρίου 'Η Λευκάδα και οί ιστορικοί της, 19ος-20ός αί.*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 5-7 Αυγούστου 2008, Άθήνα 2009, σ. 39.

12. Σπύρος Ι. Άσδραχάς, *Βίωση και καταγραφή του οικονομικού*, ό.π., σ. 22.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΣΠΥΡΟ ΑΣΔΡΑΧΑ

<i>Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης</i>	Δημόσια έκθεση για τόν ιστορικό Σπύρο Ι. Άσδραχά	261
<i>Δημήτρης Τσερές</i>	«Τίμα τάν έλαχας Σπάρταν»	268
<i>Σεβαστή Λάζαρη</i>	Ή αναζήτηση του οικονομικού στό έργο του Σπύρου Άσδραχά: μερικές έπισημάνσεις	279
<i>Δημήτρης Άρβανιτάκης</i>	Άπολογία για τήν ιστορία	288
<i>Νίκος Γ. Ξυδάκης</i>	Τί μου έμαθε ό κύριος Σπύρος	309
<i>Νίκος Θεοδοζάς - Νίκος Κοταρίδης</i>	Ή έννοια τής «παράδοσης» και ή μέριμνα τής διάρκειας: μ' άφορμή τούς κλέφτες του Βάλτου και τή μικρή ιστορία του Χρήστου Μιλιόνη	311
<i>Έλευθερία Ζέη</i>	Προσλήψεις του νησιωτισμού στό έργο του Σπύρου Άσδραχά	319
<i>Ευάγγελος Πρόντζας</i>	Συγκίνηση ιστορικότροπης φροντίδας: ανάμεσα στη διδασκαλία και τίς άπρόσμενες ύπομνήσεις	326
<i>Ρόδη Σταμούλη</i>	Σεμινάρια: Παρίσι - Άθήνα	331
<i>Ν. Ε. Καραπυδάκης</i>	Al maestro di color che sanno	335
<i>Άντώνης Λιάκος</i>	Όταν ή ιστορία σέ τραβάει από τό μανίκι	339
<i>Λίξυ Τσιριμώκου</i>	Ίστορικά στιγμογραφήματα	347
<i>Θανάσης Βασιλείου</i>	Γιά νά βρούμε τό νέο στό βάθος του άγνώστου	350
	Ή ιστορία είναι από τή φύση της ανατρεπτική. Μιά συνέντευξη μέ τόν Σπύρο Άσδραχά	352